

YENİ BELGELER IŞIĞINDA GÜLBAHAR HATUN'UN HAYATI VE ŞAHSİYETİ

Ali AÇIKEL^{1*} Kübra DURSUN^{2*}

¹ Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

² Arş. Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

*ali.acikel@gop.edu.tr, *kubradursun@kmu.edu.tr

+ORCID: 0000-0001-9477-6923, -ORCID: 0000-0003-2389-3801

Öz– Osmanlı Devleti'nden günümüze kalan zengin arşiv malzemesi her konu için araştırmacılara, aynı oranda yardımcı olmaz. Bu konuların başında ise Harem ve harem mensubu kadınların hayatları gelmektedir. Saray kadınları konusunda, kıt sayılabilecek olan arşiv malzemesinden yola çıkarak bir dönemdeki saray kadınlarını ya da Osmanlı'da bir saray kadını anlatmak oldukça güç bir iştir. Dış dünyadan soyutlanmış Osmanlı Haremi'nde yaşayan kadınların kimler oldukları ve hayatlarını nasıl geçirdikleri her dönem merak edilen bir konudur. Nitekim gün ışığına çıkan en ufak arşiv malzemesi araştırmacılar için çok kıymetlidir. Bu çalışmanın konusu olan Gülbahar Hatun'un hayatına dair bilgiler de oldukça azdır. Genel olarak, Gülbahar Hatun'la ilgili bilinenler, Fatih Sultan Mehmed'in eşi ve II. Bayezid'in annesi olması dışında, cariye olduğudur. Gülbahar Hatun'u daha çok adını taşıyan vakıf eserleri ve oğluna yazdığı mektuplar aracılığı ile tanıyoruz. Kendisinin şahsiyeti ile alakalı bilgilerin çoğu ise günümüze ulaşan iki adet mektuba dayalıdır. Son zamanlarda bu mektuplara Devlet Arşivleri Başkanlığı'ndan çıkan yeni bir mektup daha eklenmiştir. Bu makalede mevcut literatür gözden geçirilerek yeni belgeler ışığında Gülbahar Hatun'un hayatı ve kişiliği ele alınmıştır. Çalışmanın amacı bugüne kadar genel olarak incelenen Gülbahar Hatun'un yaşamı ve kişiliği konusunda mevcut literatüre katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler– Osmanlı Devleti, Gülbahar Hatun, Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid, Harem.

THE LIFE AND PERSONALITY OF GULBAHAR HATUN IN THE LIGHT OF NEW DOCUMENTS

Abstract – The rich archive material remaining from the Ottoman State to the present day does not help researchers in the same proportion in every topic. At the top of these issues are the seraglio and the lives of women in the seraglio. Regarding palace women, it is difficult to examine the palace women of a period or a palace woman in the Ottoman State based on the archive material that can be considered scarce. Who are the women living in the Ottoman Seraglio isolated from the outside world and how they spent their lives is a matter of interest. Indeed, the smallest archive material that comes to light is very valuable for researchers. Information on the life of Gulbahar Hatun, which is the subject of this study, is also very little. In general, what is known about Gulbahar Hatun is the wife of Fatih Sultan Mehmed and the mother of II. Bayezid, except that she is a concubine. We know Gulbahar Hatun mostly through her waqfs and the letters she wrote to her son. Most of the information about her personality is based on two letters that have survived to the present day. Recently, a new letter from the Directorate of the State Archives was added to these letters. In this article, the existing literature on the life and personality of Gulbahar Hatun has been reviewed and examined in the light of new documents. The purpose of this study is to contribute to the existing literature on the subject of Gulbahar Hatun's life and personality which has been examined until today.

Keywords – Ottoman State, Gulbahar Hatun, Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid, Seraglio.

GİRİŞ

Dünya üzerinde hüküm sürmüş büyük devletlerin siyasi tarihleri incelendiğinde, siyasi amaçlar uğruna devletlerarası evliliklerin yapıldığı görülmektedir. Nitekim bu uygulama Osmanlı Devleti'nde de vardır. İlk dönem Osmanlı Beyleri savaşarak aldıkları toprakları korumak ve miras hakkına kavuşmak suretiyle daha fazla genişleme umudunu taşıdılar (Saydam, 2015: 45). Burada amaç sadece devletin sınırlarını genişletmek değil aynı zamanda kendi sınırlarını güvence altında tutarak diplomatik yönden daha güçlü hale gelmektir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında başlayan bu tip siyasi evlilikler 15. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. Hükümdarlar daha çok Bizans, Sırp ve Bulgar prensesleri ya da Türk Beyliklerinin kızları ile evlenmişlerdir (Akyıldız, 2017: 48). Osman Bey'in, ahî lideri olan Şeyh Edebalı'nın kızı Bâlâ Hatun ile evlenmesi, Orhan Bey'in Bizanslı Asporça Hatun ve Theodora Hatun ile evlilikleri, II. Murad'ın Sırp Kralı Branković'in kızı Despina ile gerçekleştirdikleri evlilikler örnek gösterilebilir (Peirce, 2016: 35-78). Ayrıca ilk dönem hükümdarlarının soylu ve nikahlı eşlerinin yanı sıra cariyeleri de mevcuttu.

Sonraki devirlerde belirli nedenlerle böylesi evlilikler yerini, daha çok köle ya da cariyelerle evlenme usulüne bırakmıştır. Bu değişikliğe gidilmesinin nedeni olarak, batılı yazarların çoğu, I. Bayezid'in Ankara Savaşı sonrasında Timur'a esir düşmesi üzerine Timur'un Bayezid'in eşi Despina Hatun'a hizmetçilik yaptırdığı iddiası konusunda hemfikirlerdir. Evlilik düzenindeki yerleşik bir alışkanlığın değişime uğramasının, tek bir iddia üzerine temellendirilmeye çalışılması konusuna temkinli yaklaşmak gerekir. Oysa I. Bayezid'in arkasından gelen hükümdarlar içerisinde nadir de olsa hür kadınlarla nikah kıyarak evlenenler de vardır. Yani hür kadınlara nikah kıyarak evlenme usulü tamamen terk edilmemiştir. II. Osman'ın dönemin Şeyhülislamı Esat Efendi'nin kızı Akile Hanım ile evliliği bu türden bir evliliktir (Uluçay, 2011: 91).

Farklı ülkelerden çeşitli ırklara mensup olup hareme alınan cariyeler, sarayda soylu kadınların yerlerini almışlardır. Başta soylu kadınlarla evlilikler gerçekleştiren Osmanlı Beyleri, özellikle Fatih Sultan Mehmed ile birlikte haremin içerisinde cariyeye kökenli kadınlarla evlenmişlerdir (Akgündüz, 1995: 23). Fatih Sultan Mehmed ile başlayan bu anlayış devletin yıkılışına kadar devam etmiş ve Osmanlı Sultanları birkaç istisna haricinde hemen hepsi cariyelerden çocuk sahibi olmuşlardır (Uluçay, 2011: 89).

Aslında böyle davranılmasının bir nedeni de artık devletin bu türden siyasi amaçla evlilik yapmak zorunda olmamasıdır. Çünkü en başta küçük bir uç beyliği olarak yola çıkan devlet, artık kendisini kabul ettirme ya da bulunduğu yere sıkıca tutunma gibi gayret ve çaba içerisinde olmak zorunda değildir. Ayrıca cariyeye olup, küçük yaşlarda Harem'e alınan kızların aileleri ile bağlarının koparılmış olması, devletin içerisinde gelebilecek türlü tehditlerin de önünü kapamış olacaktır. Uzun yıllar ailelerinden uzakta farklı bir hayat tarzı içerisinde yaşam süren cariyeler, padişaha eş olup çocuk sahibi olduklarında ise devletlerine, eşlerine ve çocuklarına daha bağlı ve daha sadık birer kadın olacakları düşüncesi oldukça ağır basmıştır (Thys-Şenocak, 2009: 88).

Kaynaklara göre, büyük bir değişim geçiren evlilik anlayışının kırılma noktası Fatih Sultan Mehmed devridir. Kendisinin cariyeye olarak aldığı ilk eş ise Gülbahar Hatun'dur. Bu açıdan da Gülbahar Hatun'un ayrı bir önemi vardır. Böylesi bir konunun ilk örneklerinden olacağını bilmeyen Gülbahar Hatun'un Harem'e ne zaman ve ne şekilde girdiği ise belli değildir. Ayrıca Fatih Sultan Mehmed ile tam olarak ne zaman ve nerede tanışmış oldukları da netleştirilmemiş bir başka husustur. Yine bunların haricinde

Gülbahar Hatun'un kökeni konusunda da pek çok ihtimal mevcuttur. Hangi ülkeden getirildiği, Harem'e hangi usul ile alındığı ya da ailesinin kim olduğu gibi kayıtların tutulmamasından kaynaklı sınırlamalar nedeniyle kendisi ile ilgili bu tip konularda bilgi edinilemiyor.

Cariyelerin hareme alınmadan önceki hayatlarına dair bilgi edinmek oldukça zordur. Onlar Osmanlı Harem'i'ne alındıklarında buranın kurallarına tabi idiler. Hareme alınan bir cariyeye güzelliği ve yetenekleri sayesinde Harem'de yükselebilirdi. Bu yükseliş Valide Sultan olmalarına kadar da ilerleyebilirdi. Bir cariyenin Harem'e nasıl dahil edildiğinin çok fazla önemi yoktu. Asıl beklenti Harem'e dahil edildikten sonraki süreçteki göstereceği yararlılıktı. Ama yine de Harem'e cariyeye alınırken gelişigüzel davranılmamış, belli usul ve kaidelere göre hareket edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde hareme cariyeye alınırken genellikle iki yöntem izlenmektedir. Birincisi esir pazarından özellikle sarayda istihdam etmek için cariyeye satın alma uygulaması, ikincisi ise savaşlarda esir olarak alınan kızların bir kısmını saraya alınma uygulamasıdır. Bir de tüm bunların dışında padişahlara devlet adamları tarafından hediye edilen cariyeler de mevcuttu (Uluçay, 2011:45-46).

Cariyeler hareme alındıktan sonra uzun süreli bir eğitim sürecine tabi tutulurlardı. Ancak eğitime başlanılmadan önce yapılan ilk iş onlara özelliklerine göre yeni isimler vermektir. İsim verilirken de cariyeye kökenli olduklarının belli olması için "*bint-i Abdullah=Allah'ın kulumunun kızı*" şeklinde baba adı eklenirdi (İpşirli, 1997: 50). Daha sonra yeteneklerine ve fiziki özelliklerine göre ayrılan cariyeler içerisinde en üst sınıf denilebilecek "*Has Odalıklar*" padişah için ayrılan gruptu. Has odalık sınıfında olan bir cariyeye eğer hamile kalırsa o artık has odalık değil "*Haseki*" gurubunda yer alırdı. Haseki olduklarında ise kendilerine hizmetçi verilir ve bir hanımefendi olarak saygı ve hizmet görürdü. Aynı zamanda maaşları da artırırdı. Haseki çocuk sahibi olduğunda, eğer çocuk kız ise onu evlendirene kadar, erkek ise yaklaşık 9-10 yaşına kadar onun bakımından sorumlu olurdu. Erkek çocuk sahibi olan haseki oğlu sancağa gönderildiğinde kendisi de çocuğu ile birlikte sancağa giderdi. Bir hasekinin oğlu tahta çıkarsa o artık bir valide sultan olurdu. Valide sultan İstanbul'a gelir ve Harem dairesine yerleşirdi (Pierce, 2016: 78; Akyıldız, 2017: 32; Argıt, 2017: 81).

Osmanlı sultanlarının hanımlarını, eşlerinden çok oğulları tahta geçtiklerinde yakından görme fırsatımız olmaktadır. Çünkü valide sultan olan bir kadının yerine getirmesi gereken görevleri vardı. Her şeyden önce o artık Harem dairesinin başıdır. Harem'e yeni cariyeye sağlanması, Harem'in her türlü harcamaları ve bu harcamaların kime yapılacağı, nereye ne kadar harcanacağı gibi tüm idari işler kendisinin yetkisine veriliyordu. Bu cümleden olarak Saray'da ve Harem'de ayrıcalıklı bir konuma yükselirdi. Bu nedenle Osmanlı hanedanında ön plana çıkan kadınlar, padişah eşleri ya da kızlarından ziyade, padişahların anneleri olan valide sultanlardı. Oğlu tahta çıkan valide sultanın üstlendiği yeni görev ve sorumluluklar, kendisine güç ve nüfuz kazandırmıştır. Kabaca Valide Sultanlar imtiyazlı konularını eşlerine değil oğullarına borçludur denilebilir (Akyıldız, 2017: 32,51). Her şeyin ötesinde birer anne olarak, padişah olan oğullarına ya da devlet işlerine karşı tavırları, onların asıl kimliklerinin ve şahsiyetlerinin de ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Oğullarının devlet yönetimini ele aldıkları ilk anlardan itibaren Valide Sultanları daha net görmek mümkündür. Çünkü onlar artık birer cariyeye değil, belli görevleri ve yükümlülükleri olan isimlerdir. Zira oğlu tahta çıkmış bir haseki artık görünmezlikten çıkıp kimlik sahibi olmaya başlamıştır.

Önceleri Harem dairesi idare merkezinden uzakta, bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin merkez binasının olduğu yerdedi. "*Saray-ı Atik*" ya da "*Kızlar Sarayı*" adı verilen bu sarayda padişahların aile

bireyleri yaşardı (Uluçay, 2011: 29). Devletin yönetim merkezi olan Topkapı Sarayı'na geçiş ise bir anda değil zaman içerisinde peyderpey gerçekleşmiştir. Hürrem Sultan'la başlayan Topkapı Sarayı'na yerleşme işi daha sonraları Harem Dairesi'nin tamamının buraya taşınması ile son bulmuştur. Saraya yerleşme ile doğru orantılı olarak da Harem Dairesi'nin devlet işlerindeki nüfuzu artmıştır. Böylece Osmanlı Haremi'nde güçlü kadın simalar ortaya çıkmış ya da kadınlar var olan güçlerini uygulama sahası bulabilmişlerdir.

Gülbahar Hatun Topkapı Sarayı'ndan uzakta yaşamasına karşın, Harem'in devlet yönetiminden uzakta olduğu tarihlerde devlet işlerine müdahil olmaya çalışan bir isimdi. Kendisi devlet adamlarını yakından tanıyor, tüm siyasi süreçleri takip ediyordu. Yeri geldiğinde de görüşlerini belirtmekten geri kalmıyordu. Bu nedenle Gülbahar Hatun XV. yüzyılda Osmanlı Hanedanı'nın en etkili ve önemli isimlerindendi. Osmanlı tarihinde Harem'in önemli şahsiyetleri olarak karşımıza çıkan Hürrem Sultan, Nurbanu Sultan, Kösem Sultan, Gülnüş Valide Sultan, Hadice Turhan Sultan ya da Harem konusunda ayrı bir öneme sahip olan III. Murad devri kadar (Hiersolimitano, 2017), Gülbahar Hatun'u da bilmek gerekmektedir. XV. yüzyılda Harem Dairesi, henüz kendi halinde iken Gülbahar Hatun sadece Harem ile ilgilenmemiş, gerekli gördüğü her konuda görüşlerini dile getirmekten çekinmemiştir.

Gülbahar Hatun'un Kökeni ve Hayatı

Gülbahar Hatun cariyeye olarak Osmanlı Sarayı'na dahil olmuştur. Hareme alınan cariyelerin özellikle belirli ülkelerden tercih edildiği bilinmektedir. Ancak bu durum bir cariye'nin hangi millete mensup olduğunu açıklamak için yeterli değildir. Zaten devletin bu yöntemi benimsemesinde amaçlardan biri cariyelerin aileleri ile olan bağının kesilmesi ve yeni hayatını benimsemesi idi. Bu nedenle özellikle ilk dönemdeki saray cariyelerinin kökeni hakkında bilinenler çok sınırlıdır.

Gülbahar Hatun'un kökeni konusunda da tam olarak bir netlik olmayıp, çeşitli yazarlar farklı dayanaklar ile değişik milletlerin isimlerini zikretmektedirler. Kendisinin Arnavut asıllı olduğunu iddia edenlerin yanı sıra Fransız olduğunu ileri sürenler de vardır. Bu görüşlerden ilki Tayyip Gökbilgin ve Franz Babinger'in ileri sürdüğü Arnavut asıllı olabileceği fikridir. Gökbilgin, Gülbahar Hatun'u Arnavut asıllı ve Fatih Sultan Mehmed'in üçüncü eşi olarak gösterir (Gökbilgin, 1952: 320; Şimşirgil, 2014: 106). Bu görüşe katılan diğer bir isim Babinger ise sadece Arnavut asıllı olduğunu iddia etmekle kalmayıp, Türklerin bu konuda çeşitli efsaneler uydurmak suretiyle kökenini Fransız Hanedanı'na dayandırmaya çalıştıklarını da belirtir (Uluçay, 2011: 38).

Aslında Gülbahar Hatun'un Fransız Hanedanı'na dayandığı fikrini sadece Babinger dillendirmez. J. Freely bu konudan bahsederken bu iddianın asılsız ve uydurma olduğunu ileri sürer. Ona göre; Gülbahar Hatun vefat ettikten sonra Fatih Camii avlusunda kendisi için hazırlanan türbeye defnedilmiş ancak türbesi halka açılmamıştır. Bu noktadan hareketle de halk arasında başlayıp sonrasında daha farklı boyutlara ulaşan efsanevi fikirler ve hikâyeler türetilmiştir (Freely, 2011: 62-63). Türklerin bu şekilde hikâyeler türettiklerini düşünen Freely ve Babinger, Fransız olduğu görüşüne katılmaz.

Gülbahar Hatun'un Fransız Hanedanı'na mensup olduğu efsanesi sadece J. Freely tarafından anlatılmaz, pek çok yabancı yazarın çalışmasında da yer alır. Bu konunun yer aldığı yabancı kaynakların hemen hepsi Hammer'e atıf yapmaktadır (Freely, 2011: 62-63). Efsaneye göre, aslında Gülbahar Hatun Fransız Kralı'nın kızıdır. Kızını Bizans İmparatoru XI. Kostantin Dragages ile nişanlayan Fransız Kralı, onu gelin olarak götürmeye gelen bir gemiye

bindirmiş ancak o sırada İstanbul fethedilmiş olup Türkler gemiyi ele geçirmişlerdir (Freely, 2011: 62-63). Böylece Gülbahar Hatun da Türkler tarafından esir edilmiştir. Bahsi geçen bu hikâyenin gerçekle uaktan yakından alakası yoktur. Çünkü İstanbul 1453 senesinde fethedildiğinde Gülbahar Hatun, oğlu şehzade Bayezid'i çoktan dünyaya getirmişti.

Kendisine atıf yapılan Hammer'in kaynak eseri ise Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin İngilizce versiyonudur. Aralarında Babinger ve Freely'nin bulunduğu yabancı yazarların efsane diye adlandırdıkları düşünceleri de büyük bir ihtimalle buraya dayanır. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Gülbahar Hatun hakkında anlattığı hikâyeye dayanarak Fransız olması ihtimali ortaya atılmıştır. İlginç olan şu ki, Evliya Çelebi'nin eserindeki hikâyede Gülbahar Hatun, hem şehzade Bayezid'in hem de küçük kardeşi şehzade Cem'in annesi olarak geçmektedir (Dağlı vd., 2011: 43-44). Her iki şehzadenin anneleri farklı olduğu için, burada asıl mesele, hikâyenin gerçekte hangi kadına ait olduğudur. Bu nedenle öncelikle hikâyeye bakmak faydalı olacaktır.

Evliya Çelebi, Gülbahar Hatun'un hayatı ile ilgili hikâyeyi Yeniçeri Dergah-ı Âli baş katibi olan Sukemerli Koca Mustafa Çelebi'den dinlemiştir. Buna göre; Gülbahar Hatun Sukemerli Mustafa Çelebi'nin halasıdır. Gülbahar Hatun ve Mustafa Çelebi'nin babası Fransa kralının çocuklarıdır. Halası İstanbul Tekfuru ile nişanlandıktan sonra Mustafa Çelebi henüz üç yaşındayken babası ve halası ile birlikte bir gemiye bindirilerek İstanbul'a gönderilmiştir. Ancak gemideki çok fazla mal ve kıymetli eşya ile birlikte Sarayburnu'nda iken kendilerini Osmanlılar alıp Tersane bahçesinde Fatih Sultan Mehmed'e teslim etmişlerdir. Burada, Akşemseddin hazretlerinin telkini ile babası Müslüman olmuştur. Halasını da Akşemseddin İslam'a davet etmiş ancak o tereddüt etmiştir. Halasının bu tavır üzerine Fatih Sultan Mehmed "biz onu hüsnü terbiyeye koruz" demiştir. Bu gelişmeler yaşanırken Sukemerli Mustafa beş yaşında olduğunu belirtir. Mustafa Çelebi büyüdüğünde kendisinin de Müslüman olduğunu ve babası Dergah-ı Âli kapıcı başlarından olup kendisinin ise Saray-ı Hass'a alındığını anlatır. II. Mehmed ile halasının evliliklerinden Sultan Bayezid-i Veli'nin doğduğunu, Cem Sultan'ın dahi bu evlilikten olduğunu söyleyip Fransa Hanedanı ile Osmanlı Hanedanı'nın yakınlığını bu şekilde anlatır ve ilişkilendirir (Dağlı vd., 2011: 43-44). Böylece Gülbahar Hatun'un Fransız Hanedanı'ndan olduğu düşünceleri ortaya çıkmıştır. İşin daha ilginç tarafı ise Sukemerli Koca Mustafa Çelebi'ye göre halası Gülbahar Hatun hiçbir zaman gerçekten Müslüman olmamıştır. Öte yandan Evliya Çelebi de bu görüşü destekler nitelikte ifadeler kaleme almıştır. Kendisinin sabah namazlarına giderken, Gülbahar Hatun türbesinde Kur'an-ı kerim okumakla görevli olan eczâhanların Gülbahar Hatun'un sandukasına arkalarını dönerek görevlerini yaptıklarını ve türbenin halkın ziyaretine hep kapalı kaldığını ifade eder. Ayrıca bununla da kalmaz, türbenin halka kapalı olduğu halde Fransız asıllı kişilerin hava karardıktan sonra gelip türbedara birkaç akçe para vererek türbeyi açtıklarını kendi gözüyle gördüğünü belirtir.

Bu hikâyede bahsedilen ifadelerin tamamının doğru ya da yanlış olduğunu iddia etmek doğru bir yaklaşım olmaz. Sukemerli Koca Mustafa Çelebi anlattığı hikâyede kendisinin üç ya da beş yaşlarında olduğunu söyler. O yaştaki bir çocuğun tüm olayları bu kadar detaylı olarak anlatması konusuna şüphe ile yaklaşmak gerekir. Öte yandan kişilerin hayatlarına yön veren önemli olayları hatırlaması da mümkün olabilir. Ancak Sukemerli'nin anlattığı hikâyede, kendisinin olayları hatırlıyor olup olmamasından daha önemli noktalar mevcuttur. Öncelikle şehzadeler konusuna değinmek gerekir. Tüm kaynaklar Şehzade Cem ve Şehzade Bayezid'in farklı annelerden dünyaya geldikleri konusunda hem fikirdir. Ayrıca Gülbahar Hatun'un kardeşinin olduğuna dair bir ifadeye hiçbir

kaynakta rastlanılmamaktadır. Anlatılan hikâye Gülbahar Hatun'dan daha çok Cem'in annesi Çiçek Hatun'un hayatına uygundur. Zira Çiçek Hatun'un bir abisi vardır ve ismi Ali'dir. Ayrıca Şehzade Cem'in Ali isimli bir dayısının olduğu da bilinmektedir (Baysun, 1969: 69-81). Tüm bunların haricinde ise eğer Gülbahar Hatun soylu bir aileye mensup olsaydı bunun kaynaklarda yer alacağı kesindir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun ortaya çıkmaya başladığı ilk senelerden itibaren soylu kadınlar ile yapılan evliliklerde kadınların kimler oldukları ve hangi aileye mensup oldukları ya da kökenleri bilinmektedir. Tüm bunlardan yola çıkarak Gülbahar Hatun'un Fransız Hanedanı'na mensup olmadığı söylenebilir.

Mevcut iddiaların haricinde Rum veya Sırp kökenli olabileceği de kaynaklarda geçmektedir (Emecen, 1996: 230; Freely, 2011: 439-440). Ayrıca Tokatlı bir Türk olduğu iddiası da vardır. Bahsi geçen görüşler içerisinde en ilginç olanı ise Gülbahar Hatun'un aslında Türk asıllı olup önemli bir aileye mensup olduğudur. Sydney Nettleton Fisher'in *Sultan Bayezid Han 1481-1512* isimli eserinde, II. Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun'un Türk olduğu ifade edilmektedir. Dahası eserde Türk olduğu ifade edilmekle kalmamış kendisinin Tokatlı olduğu söylenmiştir. Buna dayanak olarak ise II. Bayezid'in annesi öldükten sonra onun hatırası için Tokat'ta bir vakıf kurmuş olması gösterilmektedir. Esere göre Gülbahar Hatun Türk'tür ve Tokat'ın önde gelen nüfuzlu ailelerinden birinin kızıdır (Fisher, 2014: 15). Fisher, iddiasına dayanak olarak Louis Thuasne'nin *Djem-Sultan Fils de Mohammed II, Frère de Bayezid II (1459-1495) D'après Les Documents Originaux en Grande Partie Inédits* (Thuasne, 1892) isimli eserini göstermiştir. Bahsi geçen kaynak eserde Gülbahar Hatun ile ilgili bir bilgi mevcut değildir. Ayrıca kitabın 1892 baskısına atıf yapılan sayfada Gülbahar Hatun'un ismi dahi geçmemektedir. Tokat'ta tesis edilen vakıftan yola çıkılarak ortaya atılan bu iddianın gerçeklik payı bulunmamaktadır. Nitekim sultanların ülke içinde pek çok yerde vakıf kurdukları malumdur.

Gülbahar Hatun'un kökeni konusunda; Fransız Hanedanı'na mensup olduğu düşüncesinin gerçekliğinin pek mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Zira Fransız hanedanı ile ilişkilendirilen iddia tarihsel akışa uymamaktadır. Türk bir aileye mensup olduğu iddiası ise bir kurgudan ibaret olarak gözükmektedir. Bunların dışındaki iddiaların hangisini tam olarak doğru olduğu kesin bir şekilde bilinmemekle birlikte, emin olunan konu Gülbahar Hatun'un cariyeye olduğudur.

Bu görüşlerin doğru olup olmadığını bir kenara bırakılırsa bazı maddi deliller, Gülbahar Hatun'un kul taifesi olarak da tabir edilebilen cariyeye sınıfına mensup olduğunu kanıtlar. Onun cariyeye olduğunu kanıtlayan en büyük delil ise günümüze ulaşmış bir hüccettir. Söz konusu hüccet, Gülbahar Hatun'un oğlu Şehzade Bayezid'in Amasya'da sancak beyi olduğu yıllardaki bir mülk satışı ile ilgilidir. Evail-i Zilhicce 872/22 Haziran-10 Temmuz 1468 tarihli bu hüccette Gülbahar Hatun hakkında "*Gülbahar bint-i Abdullah*" ifadesi yer almaktadır (BOA.AE.SMMD.II.nr.33). Hareme alınan cariyelere isim verilirken baba adı olarak "*bint-i Abdullah*" ifadesi kullanılır ve onların cariyeye olduğu belli edilirdi (Argit, 2017: 81). Bu oldukça yaygın bir uygulamaydı.

Gülbahar Hatun'un Harem'e alındıktan ne kadar süre sonrasında Fatih Sultan Mehmed ile tanıştığı belli değildir. Yukarıda belirtilen yöntemlerin bir tanesi ile saraya alınıp Fatih Sultan Mehmed ile tanıştığına göre, Has Odalıklar içerisinde yer alarak çok iyi bir eğitim almış olması ihtimali oldukça yüksektir. Fatih'le tanışılma tarihi net olmadığı gibi kendisine ne zaman eş olduğu da belli değildir. Ancak oğlu Şehzade Bayezid'in doğum tarihinden yola çıkılarak yaklaşık tarihler ifade edilmektedir. Literatürde Şehzade Bayezid'in doğum yılı olarak 1447 ya da 1448 senesi, doğum yeri olarak da Dimetoka şehri verilmektedir. Bu sebeple, H.849/M.1445

ya da H.850-1446 yıllarında Dimetoka'da tanışmış olabilecekleri düşünülmektedir (Turan, 1992: 234-238). 1456 yılı Mayıs'ında tahtı babası II. Murad'a bırakan Şehzade Mehmed, sancak beyi olarak Manisa sancağında gönderilmiştir. 1447'de Arnavut Beyi İskender Bey üzerine gerçekleştirilen seferler sırasında ise babası II. Murad ile birlikte hareket etmiştir. Söz konusu seferler esnasında Osmanlı padişahlarının yeri geldiğinde Dimetoka'da konakladıkları bilinmektedir. Şehzade Bayezid'in de Dimetoka'da doğmasından yola çıkılarak, Şehzade Mehmed ile Gülbahar Hatun'un Dimetoka Sarayında tanışmış oldukları düşünülebilir (Emecen, 1996: 230-231; Uzunçarşılı, 2011: 439-441, 445).

Gülbahar Hatun'un muhtemelen hayattaki en büyük şansı Fatih Sultan Mehmed ile tanışması ve Osmanlı Hanedanı'na iki çocuk kazandırmasıdır. Bir erkek ve bir kız çocuk dünyaya getiren Gülbahar Hatun'un çocukları Şehzade Bayezid ve Gevherhan Sultan'dır. Çocuklar dünyaya geldikten sonraki süreçte Şehzade Bayezid Amasya'ya gönderilene kadar Edirne'de olduğu bilinmektedir. Bu durumda annesi olarak Gülbahar Hatun da kendisi ile birlikte (Emecen, 1996: 230-231). Şehzade Bayezid altı yaşına bastığında sancakbeyi olarak Edirne'den Amasya'ya gönderildiğine göre Gülbahar Hatun da onunla birlikte Amasya'ya gitmiştir. II. Mehmed'in Manisa sancakbeyliği sürecinde, Gülbahar Hatun'un Manisa'ya gidip gitmediği ise bilinmemektedir.

Şehzade Bayezid'in tahta oturana kadar geçen 27 senelik sancakbeyliği sırasında Gülbahar Hatun'un oğlu ile birlikte Amasya'da ikamet etmiş olması muhtemeldir. Fatih Sultan Mehmed'in 3 Mayıs 1481 tarihinde vefat etmesinin ardından Şehzade Bayezid hızlıca hareket ederek İstanbul'a gelmiş ve tahta oturmuştur (Neşri, 1984: 207). Yeni sultanın annesi Gülbahar Hatun'un ne zaman Amasya'dan ayrıldığı ve ne zaman İstanbul'a geldiği belli değildir. Şehzade Bayezid acele ile geldiği için ailesinin hemen gelmeyip bir süre sonra Amasya'dan ayrılmış olması muhtemeldir. Gülbahar Hatun İstanbul'a geldiğinde burada Harem Dairesi mensupları için tahsis edilmiş olan Eski Saray'da ikamete başlamıştır. Vefatına kadar da geriye kalan hayatını burada sürdürmüştür (Sakaoğlu, 2015: 147).

Gülbahar Hatun H.898/M.1492 senesinde hayata gözlerini kapatmıştır. Vefat ettiğinde 60'lı yaşlarda olduğu düşünülmektedir. Vefatının ardından oğlu Sultan II. Bayezid annesi için, babasının türbesi yanında bir türbe inşa ettirmiş ve Gülbahar Hatun buraya defnedilmiştir (Uluçay, 2012: 39). II. Bayezid annesi adına yaptırdığı türbe için bir vakıf kurmuş ve Menteşe sancağında Eskişehir köyünün gelirlerinden buraya pay ayırmıştır (Yiğit, 2009: 60; BOA.TT.d. 0338:55). Ayrıca annesi Gülbahar Hatun adına, henüz o hayatta iken Tokat'ta medrese, camii, imarethane, ahır, samanlık, ekmek hane, kiler, odunluk ve abdesthaneden oluşan bir külliye inşa ettirmeye başlamıştır (VGMA.Vakfiye 740: s.405-415). Külliye vakfının vakfiyesi 1492 tarihlidir. Yapımına Gülbahar Hatun hayatta iken başlanılan külliyenin tamamlanması ise onun ölümünden hemen önce ya da sonra olmalıdır. Günümüzde Tokat'ta bulunan vakfın bazı birimleri yok olsa da camisi hala ayakta ve ibadete açıktır. Türbesi ise sonraki devirlerde çeşitli depremlerde zarar görmüş hatta tamamen yıkılmış olsa bile yeniden inşa edilmiştir (BOA. TSMA.e. 866/27; Beydilli, 2006: 280; Şener, 2013: 165). Günümüzde türbe, eşi Fatih Sultan Mehmed'in türbesinin hemen yan tarafında olup ziyarete açıktır.

Bunların haricinde Amasya'da Loğ Minare Camii olarak bilinen camiye Gülbahar Hatun vakfından pay ayrılmıştır. Bu nedenle zaman içerisinde bu cami de "Hatuniye Camii" olarak adlandırılır hale gelmiştir (Yüksel, 1997: 500-501; Aydın-Aydın, 2013: 61-62). Arşiv malzemelerinde Edirne Gülbahar Hatun Vakfı olarak bahsi geçen pek çok evrak mevcuttur. Tıpkı Amasya vakfında olduğu gibi

belki Gülbahar Hatun tarafından ilerleyen yıllarda gelir tahsis yapılmış olabilir (BOA.C.EV.352/17863). Çünkü bu tip uygulamalar Osmanlı Devleti vakıf anlayışında oldukça yaygındır. Bir kişi vakfi kendisi kurmamış olabilir ancak daha sonradan kurulan bir vakfa ilave akar vakfi tesis edebilir. Nitekim Edirne Gülbahar Hatun Vakfı olarak bahsi geçen vakıf için daha sonra Hadice Turhan Sultan tarafından pay ayrıldığı bilinmektedir (Thys-Şenocak, 2009: 104, 252, 296; Karaca, 2012: 423). Osmanlı hanedan mensupları kendileri vakıflar tesis ettikleri gibi kendilerinin ölümüyle arkasında kalan çocukları da vakıf kurmuşlardır. Ayrıca en baştan vakıf kurdukları kadar daha önceden ihdas edilmiş olan vakıfların bakımlarının üstlenilmesi ya da vakıf çalışanlarına gelir ayrılması da yaygın bir uygulamaydı.

Gülbahar Hatun'un Şahsiyeti

Gülbahar Hatun'un nasıl bir kişiliğe sahip olduğu ile alakalı olarak bilinenlerin çoğu, eşi Fatih Sultan Mehmed'in yaşadığı döneme ait değildir. Günümüzde var olan arşiv kayıtlarından anlaşıldığına göre Gülbahar Hatun her ne kadar padişah eşi de olsa kanunlar karşısında sıradan halktan farksızdı. Buna en iyi örnek ise Amasya ve civarında eşi tarafından kendisine mülk olarak verilen arazisine karşılık "cebelü"¹ istenilmeseydi (BOA.AE.SMMD.II, 1/24). Fatih Sultan Mehmed tarafından sevilen bir eş de olsa kendisine iltimas geçilmemiş ve devlete karşı yerine getirilmesi istenilen yükümlülüklerden muaf tutulmamıştır. Bunun yanı sıra, Fatih'in büyük ses getiren toprak reformuyla birlikte kendisine karşı muhalif bir grup oluşmuştu. Hukuksuz olarak şahısların eline geçen ya da vakfedilen çok miktarda arazi miriye (hazineye) devredilmişti. Fatih'in bu uygulamasına Şehzade Bayezid karşı çıkmış ve böylece de topraklarını kaybeden muhalif grup Bayezid'in yanında yer almaya başlamıştı (İnalçık, 2003: 395-407). Fatih Sultan Mehmed'e muhalif grubun Şehzade Bayezid etrafında Amasya'da toplandıkları zamanlarda annesinin de onun yanında olması nedeniyle, padişahın anne ve oğluna karşı zaman içerisinde tavır aldığı düşünülebilir. Ayrıca Şehzade Bayezid'in afyon ve haşhaş gibi bazı zararlı maddelerin kullanımına alıştırıldığı iddiaları nedeniyle, babasından af dilemek için kaleme aldığı mektupları yazarken de annesi yine oğlu ile birlikte Amasya'daydı (BOA.TSMA.e, 756/92-93). Gülbahar Hatun Amasya'da bazı sıkıntılar yaşamış olmalıydı. Nitekim bir yandan muhalif kanadın oğlunun yanında yer alması diğer yandan Bayezid'in tütün ve afyon kullandığı iddiaları babasının dikkatini çekmiş olmalıydı. Bu durumda kendisini affettirmek için Şehzade Bayezid babasına mektuplar yazmıştı. Oğlunu tahta oturtmak isteyen bir anne bu gergin ortamı kontrol altında tutmalı ve oğlu ile eşi arasındaki gerginliği gücü yettiği oranda yatıştırmalıydı.

Tıpkı diğer valide sultanların hayatlarında olduğu gibi Gülbahar Hatun'u da oğlunun başa geçmesinden sonra daha yakından ve daha net görebilme imkanına sahibiz. Bir padişah annesi olarak Gülbahar Hatun devlet işleri ile yakından alakadar olan bir isimdi. Kendisinin hayatta olduğu tarihlerde henüz "Valide Sultan" unvanı kullanılmaya başlamamış olmasına karşın Gülbahar Hatun bir valide sultan olarak hareket etmiştir (Akyıldız: 2017: 62-63). Her ne kadar o tarihlerde Harem Dairesi devlet yönetiminde söz sahibi değilse de Gülbahar Hatun devleti ilgilendiren meseleler konusunda görüşlerini belirtmiş, yer yer oğlunu uyarmıştır. II. Bayezid'in bazı uygulamalarını ise takdirle karşılamıştır. Oğlu ile arasındaki ilişkilerini görebildiğimiz ve şahsiyeti hakkında bilgi sahibi olmamıza olanak sağlayan üç adet mektubu mevcuttur. Bunlardan başka mektup yazıldı mı ya da Gülbahar Hatun yazdığı mektuplarına cevap aldı mı bilinmez ama var olan mektuplar bize kendisi hakkında bazı bilgiler sağlamaktadır. Mektupların ilk ikisini

¹ Cebelü: Osmanlı Devleti'nde tımar sahibi olan kişilerin savaş zamanında sefere götürmekle yükümlü oldukları tam teçhizatlı asker. Cebelü hakkında detaylı bilgi için bkz: Feridun Emecen, "Cebelü", *DA, C.7*, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s.188-189.

Çağatay Uluçay yayımlamıştır. Üçüncü mektup ise yine diğer ikisi gibi Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi kataloğunda kayıtlı olup bir süredir Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı kataloglarında da görüntülenebilmektedir.

Mektupların üzerlerinde tarih bulunmayıp daha çok mektupların içeriğinden yol çıkılarak, yaklaşık tarihlerin belirlenmesi mümkündür. II. Bayezid tahta geçtiğinde kardeşi Cem Sultan ile ilgili meseleler yüzünden hayli başı ağrımış ve tam hâkimiyet sağlayabilmesi için de bu sorunun ortadan kaldırılması için çok çalışmıştır. Bu mücadeleler sırasında annesini ihmal etmiş olacak ki annesi ilk mektubunda nevruzu bahane ederek bahar bayramını kutlamış ve özlemini biraz buruk bir şekilde ifade etmiştir. Bu ilk mektupta Gülbahar Hatun başka konulara girmemiş, daha çok oğluna olan özlem ve sevgisini dile getirmiştir. Hatta mektupta, oğlunu sefere çıkacağı için uzun bir süre daha göremeyeceğinden, sefer öncesi görmek istediğini ifade etmiştir. Tahta geçtikten sonra uzunca bir süre kardeşi Cem Sultan ile mücadele eden II. Bayezid ilk seferine 1483 senesinde çıkmıştır (Uzunçarşılı, 2011: 155). Muhtemelen mektupta bahsedilen sefer Edirne, Filibe ve Sofya seferidir ve mektup bu sefer hazırlıkları sırasında yazılmıştır. Söz konusu mektubun nerde yazıldığı hakkında ise farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Çağatay Uluçay, babasının ölümü ile hızlıca İstanbul'a hareket eden Bayezid'i annesinin çok uzun zamandır görmediğini ve Gülbahar Hatun'un oğlu ile birlikte İstanbul'a gelmediği için mektubun Amasya'dan yazılmış olabileceğini düşünürken, Necdet Sakaoğlu ise mektubun saraya çok daha yakın bir yerden yani eski saraydan yazılmış olabileceğini ileri sürmektedir. Mektubun transkripsiyonu şöyledir:

"Ba'de'd-duâ Sultanım Hazretlerine selâm ve dua edüb iki şah gözlerinden öperim, kabul kulasız.

Benim Sultanım nevrüz dahi mübarek olsun, همیشه bunun gibi mübarek günler ve şerif saatlere yetişin devletle. Benim devletlimi göresim geldi; sizin göresiniz gelmediyse, bizim geldi. Devletlü başınız-çün gelün göreyim. Benim beyciğezim yakın sefer dahi ederseniz, sağlıklarla bâri bir iki gezcik devletlü yüzünüzü görelüm gitmeden. Kırk günden artacak oldu kim, görmedim. Benim Sultanım küstahlığımızı ma'zur dutasız. Benim dahi sizden gayri kimimiz var, siz sağ olun. Baki devlet-i ebedi ve saadet-i sermedi.

Kemter Kemine Valideniz (Uluçay, 2012: 22).

İkinci mektupta ise ilkinden çok farklı bir Gülbahar Hatun göze çarpar. Bu kez oğluna hayır duasını ve özlem duygusunu dillendiren bir anne kadar, devlet işleri ile alakalı görüşlerini belirten ve elinden geldiğince siyasi meselelere müdahil olmaya çalışan etkili bir kadın dikkati çeker. Kaleme alınan bu mektup üç sayfadır. Mektubun ilk sayfası ve son sayfası Arapça dualardan oluşmaktadır. Dua kısımlarında daha çok oğlu için hayır dua edip, uzun ömürler ve devlet işlerinde başarılar diler. İkinci kısım ise diğer iki sayfadan farklıdır. Bu sayfadaki yazı da hem hareketler bulunmakta hem de saf ve duru bir dil kullanılmaktadır. Ayrıca bu sayfanın içeriği de diğer sayfalardan farklıdır. İkinci sayfada devlet içerisindeki atamalardan bahsederken bazı devlet adamları konusunda oğlunu uyarılmış bazıları için ise takdir etmiştir.

Kaleme alınan bu ikinci mektup da muhtemelen II. Bayezid'in ilk yıllarına aittir. Mektupta üç farklı devlet adamının ismi geçmektedir. İsmi geçenlerden bir tanesi Hızır Beyoğlu'dur ve kendisi II. Bayezid tarafından vezir olarak atanmıştır (Süreyya, 1996: 1056; Hoca Sadettin Efendi, 1992: 115-116). Mektupta adı geçen ve II. Bayezid'in vezir olarak tayin ettiği Hızır Beyoğlu'nun göreve getirilişi tarihi 1483 yılıdır. Hızır Beyoğlu siyasi anlamda oldukça güçlü bir simadır. Kaynaklarda ise farklı isimlerle birlikte anılmaktadır. Hızır Paşa'nın oğlu olup, II. Murad'a lalalık ve Rum Vilayeti Beylerbeyi görevleri yürüten, ünlü devlet adamı Yörgüç

Paşa'nın da yeğenidir. Kendisi devletin farklı kademelerinde pek çok önemli görevler yürütmüş, daha sonra ise görevlerinden azledilmiştir. II. Bayezid tarafından yeniden vezirlik görevine getirilmiştir. Bir süre daha vezirlik payesinde bulunmuş ardından da Amasya sancakbeyi olan Şehzade Ahmed'e lala olarak tayin edilmiş olup II. Bayezid devrinin önemli devlet adamlarındandır. Oldukça geniş bir çevresi olan Hızır Beyoğlu aynı zamanda saray ricali tarafından da sevilen bir simadır. Böylesi bir adamın yeniden vezirlik görevine getirilmiş olması Gülbahar Hatun'u da ziyadesi ile memnun etmiş olmalı ki oğlunun bu kararını çok yerinde bir hareket olarak değerlendirmiş ve takdir etmiştir. (Süreyya, 1996: 1056; Keskin, 2016: 63-82). Ayrıca Osmanlı Devleti'nde "Hızır Beyoğlu" ismi ile anılan pek çok devlet adamı bulunmaktadır. N. Sakaoğlu, mektupta ismi geçen Hızır Beyoğlu'nun, İstanbul'un ilk kadısı olan Hızır Bey'in oğlu olduğunu ifade eder. Ancak bahsedilen kişi Sicilli Osmanî'de Sinan Paşa (Hoca) şeklinde kayıtlı olup vezirlik görevi bulunmamaktadır. Bu yüzden bahsi geçen Hızır Beyoğlu, Hızır Paşa'nın oğlu Yörgüç Paşa'nın da yeğeni olan Hızır Beyoğlu olmalıdır (Süreyya, 1996: 1512).

İkinci mektupta ismi geçen bir diğer devlet adamı ise yine Bayezid döneminin önemli simalarından Hersek-zâde Ahmed Paşa'dır. Ahmed Paşa, Şehzadeliğinden beri II. Bayezid'in yanında yer almış, sultan olduktan sonra kardeşi Cem Sultan ile giriştiği iktidar mücadelesinde onu desteklemiş ve daha sonrasında da padişaha en yakın isimlerden olmuştur. Sultanın Hersek-zâde'ye verdiği vazifelere bakılırsa, ona oldukça güvendiği söylenebilir. Ancak mektupta belirtildiği üzere, Gülbahar Hatun Hersek-zâde'ye devletin önemli kademelerinde görevler verilmesinden pek hoşnut olmamıştır. Bunu da mektupta dile getirmekten çekinmemiş ve bu atamanın ne kadar gerekli olduğunu sorgulamıştır. Hatta sorgulamakla yetinmeyip yeniçerilerin Hersek-zâde'yi sevmediğini ifade etmiştir. Sanırım Gülbahar Hatun'un Hersek-zâde'ye dair söyledikleri oğlu üzerinde pek tesir etmemiş olacak ki daha sonraki süreçte de Ahmed Paşa devlette önemli mevkilere getirilmiştir. Hersek-zâde 1484 senesinde Anadolu Beylerbeyi, 1489'da Kaptan-ı Derya ve 1492'de de vezir olarak görev yapmıştır. (Kaplan, 2010: 18; Turan, 1998: 235-237; Süreyya, 1996: 225).

Söz konusu olan devlet adamlarının sonucusu ise Ayas Lala'dır. Ayas Lala Fatih Sultan Mehmed zamanında vezirlik yapmış önemli bir devlet adamıdır (Süreyya, 1996: 342). II. Bayezid'in Amasya'daki sancak beyliği zamanında lalalık yapmıştır. Daha sonra da sürekli olarak II. Bayezid'in yanında yer almış ve şehzadeler arasındaki mücadeleler sırasında hocası olması hasebiyle Bayezid'i desteklemiştir. II. Bayezid'in çocukluk yıllarından beri yanında yer alan Ayas Lala'sını yine yanında tutması Gülbahar Hatun tarafından oldukça hoş karşılanmıştır. Ayas Lala'yı güngörmüş birisi olarak değerlendiren Gülbahar Hatun, muhtemelen oğlunun yanında böylesi tecrübeli bir devlet adamının ona yol göstereceğini düşünmüş olmalıdır. Mektubun ikinci sayfanın transkripsiyonu şöyledir:

"Ba'de'd-dua benim devletlim, çiğerköşem, çok selâm ve dua edüb iki şah gözlerinden öperim.

Benim Sultanım, devletlü başınız çün göresimiz geldi, desturcuk verin, varayım, göreyim devletlü yüzünüzü. Yoksa size hatırcığazım kaldı, kendim ararım, hiç gubar gelecek yerde kadem basmadım. Siz dahi bilirsiniz kim, ezeli duacınızım ve dahi Allah yarcığınız olsun. Hızır Beyoğlu'na vezirlik vermişsiz, hem dahi öyle gerekti, sizi sevenleri biz dahi severiz. Sultanım, Ayas Lalanız dahi bunda imiş. Ol dahi gayat sizin muhibbinizdür. Hem atandan, dedenden kalmış pirdir, iş görmüş kişidir. Sultanım ol dahi sizin yanınızda yaraşur. Sultanım sağ olsun, hem elin şimdi dilinde bu kim, Hersek oğlun(u) pek çeri istemez, kapıya geldiği acibdür, yine

bir kavga etmezlerse, derler, anıncün dahi siz sağ olun, sancaklar çok benim beyciğezim, ne hacet kim ol itleri söyletesiz.

Duacımız Valideniz" (Uluçay, 2012: 22)².

Arşivde yer alan üçüncü mektup, yakın zamanda araştırmaya açılmıştır. Yeni ortaya çıkan bu mektubun konusu ise Karaman oğlu Kasım Bey'in ölüm haberinin alınması ile ilgilidir. Diğer mektuplarda olduğu gibi bu mektup üzerinde de herhangi bir tarih yoktur. Ancak Karaman oğlu Kasım Bey'in 1483 senesinde öldüğü göz önüne alınırsa mektubun bu yıl içerisinde yazıldığı söylenebilir. Bu mektupta da tıpkı ikinci mektupta olduğu gibi Gülbahar Hatun siyasi bir konu hakkındaki görüşlerini bildirir. Kasım Bey'in ölüm haberi Gülbahar Hatun'u oldukça sevindirmiş ve bu sevincini oğlu ile paylaşmıştır. Mektup iki sayfa olup ilk sayfası daha öncekilere olduğu gibi dua ve sevgi cümleleri içerir. "*Çiğerköşem sultanım hazretleri ka'im-i devlete*" ifadesi ile başlayan ilk sayfanın tamamında Gülbahar Hatun, oğlu için dua ve güzel dileklerde bulunur. İkinci sayfası ise mektubun kaleme alınmasına sebep olan asil meseleden bahseder. Burada dua ve övgü dolu sözlerin ardından Karaman oğlu Kasım Bey'in ölüm haberini sevinçle karşılamış ve oğlunu tebrik etmiştir. Daha sonra da oğlunun düşmanlarının zelil olması için dilek ve bedduada bulunurken, oğlunun ömrünün uzun ve bereketli olması için de dua etmektedir. Ayrıca yine aynı sayfada yan tarafa küçük bir not daha düşmüş, orada da oğluna dua etmiştir. Kasım Bey'in ölüm haberinin sevinç vesilesi olarak mektuba konu olmasının nedeni, II. Bayezid'in karşısında yer alan Cem'in, Kasım Bey tarafından destekleniyor olmasıdır.

Devletin ilk yıllarından beri Karamanoğulları ile uzun zaman mücadele edilmiştir. Babaları Fatih Sultan Mehmed'in ölümü ile hayatta olan iki şehzadesi Cem ve Bayezid arasında taht mücadelesi patlak vermiş ve uzun süre devam etmiştir. Tahta söz sahibi olmak isteyen şehzadeler arasındaki çatışma ortamında devletin siyasi otoritesinde çatlaklar meydana gelmiş ve pek çok devlet adamı da taraf tutarak bu krizi körüklemiştir (İnalçık, 2010: 129). Ortaya çıkan bu krizden faydalanmak isteyen Karamanoğlu Kasım Bey ise Şehzade Cem tarafında yer almıştır. Hatta Şehzade Cem ile bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmaya buna göre, Kasım Bey mücadele boyunca Cem'i destekleyecek ve tahtın sahibi Cem olursa Kasım Bey'e Karaman ve çevresi verilecekti. Ancak süreç bu ikiliye istediklerini vermemiş, Bayezid erken davranıp tahta geçmiş ve tahtını korumuştur. İlerleyen zamanda Şehzade Cem'in Rodos Şövalyeleri ile irtibat kurması konusunda kendisini teşvik eden yine Karamanoğlu Kasım Bey olmuştur. II. Bayezid'in başa geçmesinden sonra daha fazla direnememiş ve yeni padişahın af dileyerek ömrü son bulana kadar İçil'de yaşamıştır. 1483 senesinde vefat eden Kasım Bey'in ölüm haberi, oğlunu bu denli uğraştıran Gülbahar Hatun'u ziyadesi ile hoşnut etmiş olacak ki duygularını kaleme alma ihtiyacı hissetmiştir. Mektup içerisinde, Karamanoğlu Kasım Bey'in ölüm haberini belirttiikten hemen sonra oğlu için "*Hak te'â'la sultanıma çok yıllar ömr-i devletleriyle makarr-ı devletde ve müstekarr-ı sa'adete*" ifadesini kullanarak oğlunun ve saltanatının uzun ömürlü olması için dua etmiştir. Daha sonrasında ise Kasım Bey örneğinden yola çıkarak tüm muhalif ve düşmanları için "*devlet-i etraf-ı âlemde ne kadar a'dâ ve hussâd var ise mahkûr ve mahzûl kılub*" sözlerini kullanarak, onların perişan olmaları için duada bulunmuştur.

Üçüncü mektubun transkripsiyonu şöyledir:

"Ezâlezalle ef'âlefi'l-müşârik ve'l-mağrib mahdûden ve tahkiki'l-makâsıt ve'l-mütâlib maksûden

² Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi ve Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı arasında imzalanan bir mutabakatla, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi katalogları Devlet Arşivleri Başkanlığı kataloglarından da taranabilmektedir. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde mektubun eski numarası: 10288, yeni numarası: 974/69 iken Devlet Arşivi'ndeki yeni numarası: TSMA.E.0974 şeklinde kayıtlıdır.

Çehre-i din ü devlet ve hakâyık umur-ı ümmet ez-feyz-i eşi'a-i envâr-ı re'y-i enver hazret-i tahmîdrayet Sultan-ı selâtîni'l-âlem-i padişah nesl-i âdem-i nur-dide-i ümmet-i Muhammedî şem'-i sa'adet-i millet-i ahmedî kehfü's-sakaleyn zullullâh fi'l-hâkikati'l-mü'eyyed fi's-semâi'l-mütesavveri'l-muzaffer 'ale'l-a'dâ mazhar-ı kelimâti'llahi'l-aliyye peyveste müzeyyen ve münevver bâd ve merâsim-i saltanat-ı mü'eyyed ve me'alim ferman muhalled ba'de ez ref' da vât-ı hâlisân ve külliyyât-ı sâfiyyât-ı vâfiyyân ki karin icâbet olmuş ola a'lâm-ı âsitan selâtîn-i âşiyân budur kim şimdiki halde şöyle istima' olundu ki Karaman Oğlu Kasım Beğ müteveffa olmuş Hak te'âlâ sultanıma çok yıllar ömr-i devletleriyle makarr-ı devletde ve müstekarr-ı sa'adette devlet-i etraf-ı âlemde ne kadar adâ ve hussâd var ise makhûr ve mahzûl kılub mümellis ömürlerin kasîr ve zahmetlerin kesîr kılub cezâen bi-mâkânû ya'melîne sa'lâtîn? birle ... olanlar bakî devlet-i padişahî bi-'inâyet-i ilâhî zât-ı vücûd-ı memdûd bâd li-mücemmidihâlidü'l-emcâd

El-malik ... Valideniz" (BOA. TSMA.e. nr/0750).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Gülbahar Hatun XV. yüzyılın önemli kadın simalarından bir tanesi olup, Osmanlı Hanedan kadınları içerisinde oğlunun tahta geçmesine şahitlik etmiş, padişah annesi olabilen yirmi üç kadından biridir. Osmanlı Haremi'ne bir cariye olarak girmiş, daha sonra Fatih Sultan Mehmed ile tanıştırmış ve oğlu Bayezid'in Osmanlı tahtına geçmesi ile padişah annesi olarak önemli bir yere gelmiştir. Kendisinin yaşadığı tarihlerde padişah anneleri için henüz "Valide Sultan" ifadesi kullanılır hale gelmeden çok daha önce tıpkı bir valide sultan gibi hareket etmiştir.

Hakkında çok fazla bilgiye sahip olmadığımız Gülbahar Hatun'un kökeni hakkında farklı görüşler vardır. Bunlardan oldukça yaygın olarak bilineni, onun Fransız Hanedanı'ndan olduğudur. Bu konuda çalışma yapan pek çok isim Hammer'e atıf yapmaktadır. Hammer'in kaynağı ise İngilizceye çevirdiği Evliya Çelebi Seyahatnamesi'dir. Oysa Evliya Çelebi Gülbahar Hatun'un hayatı ile ilişkilendirdiği hikâyede onu Şehzade Bayezid ve Şehzade Cem'in annesi olarak vermektedir. Cem Sultan'ın annesinin Çiçek Hatun olduğu kesin olduğundan hikâyenin Çiçek Hatun'a ait olması daha muhtemeldir. Köken konusundaki en ilginç fikir ise Gülbahar Hatun'un Tokatlı bir aileye mensup olması konusudur. Oğlunun kendisi için Tokat'ta vakıf yaptırmış olmasından yola çıkılarak ortaya atılan bu iddianın da gerçekliği bulunmamaktadır.

Gülbahar Hatun'un kaleme aldığı üç tane mektup kendisini tanımamıza yardımcı olmaktadır. Mektupların içeriği bize, oğluna ne kadar bağlı bir anne olduğunu göstermesinin yanında aynı zamanda onun devleti ilgilendiren meselelerle yakından ilgilenen bir şahsiyet olduğunu kanıtlar. Mektuplarında oğluna duyduğu derin sevgisini her fırsatta dile getirir. Ayrıca yapılan atamalarla da yakından ilgilenmektedir. Yazdığı ilk mektupta sevgisini ve özlemini diler getirirken, son iki mektup yapılan atamalara ilişkin bakış açısı ile Kasım Bey'in ölümüne dair sevincini yansıtır. İkinci mektupta bahsi geçen isimler, Ayas Lala, Hızır Beyoğlu ve Hersekzâde Ahmed Paşa'yı çok yakından tanıyor olmalı ki onlar hakkındaki olumlu ya da olumsuz görüşlerini dile getirir. Kaleme alınan son mektup devletin uzun yıllar boyunca mücadele içerisinde olduğu Karamanoğulları'nın son temsilcisi sayılan Kasım Bey'in ölümü hakkındadır. Kasım Bey'in ölümü Gülbahar Hatun'u oldukça mutlu etmiş olmalı ki duygularını ve dualarını kağıda dökme ihtiyacı hissetmiştir.

Gülbahar Hatun, kökeni ve hayatına dair çok fazla bilgi sahibi olmamamıza rağmen, Fatih'in hasekisi olması sıfatıyla Harem'de ve sosyal dünyada kendisine bir yer edinebilmiştir. Sahip olduğu maddi kudreti kurucusu olduğu ya da gelir ayırdığı vakıflar aracılığı ile

halkın hizmetine sunmuştur. Bu minvalde Gülbahar Hatun, kimdi? nereden geldi? ya da Evliya Çelebi'nin Müslüman olmadığı yönündeki iddianın gerçekliği bilinmese de kendisi gerçek bir hayırsever olduğu bilinmektedir. Ayrıca sıradan bir cariye olarak dahil olduğu Osmanlı Haremi'nin zirvesine kadar yükselebilen örnek bir kadın olmuştur.

Gülbahar Hatun'un ya da hakkında çok fazla bilgiye sahip olamadığımız hanedan kadınlarına dair mektupların yahut onları daha yakından tanıma imkanı bulabilmemize olanak sağlayan arşiv malzemelerinin artması, bu alanda çalışma yapan herkesin ortak temennisidir. Bu tip malzemelerin ortaya çıkması ile dış dünyadan soyutlanmış olan Osmanlı Harem dairesine dair bilinenler daha da artacak ve mevcut çalışmalardaki genellemeler terkedilecektir.

KAYNAKÇA

a. Arşiv Kaynakları

a.1. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Arşivi

BOA.AE.SMMD.II, nr.1/24.
BOA.AE.SMMD.II, nr. 33.
BOA.C.EV. 352/17863.
BOA.TSMA.e. nr. 0750.
BOA.TSMA.e. 0974.
BOA.TSMA.e. 756/92-93.
BOA.TSMA.e. 866/27.
BOA.TT.d.0338.

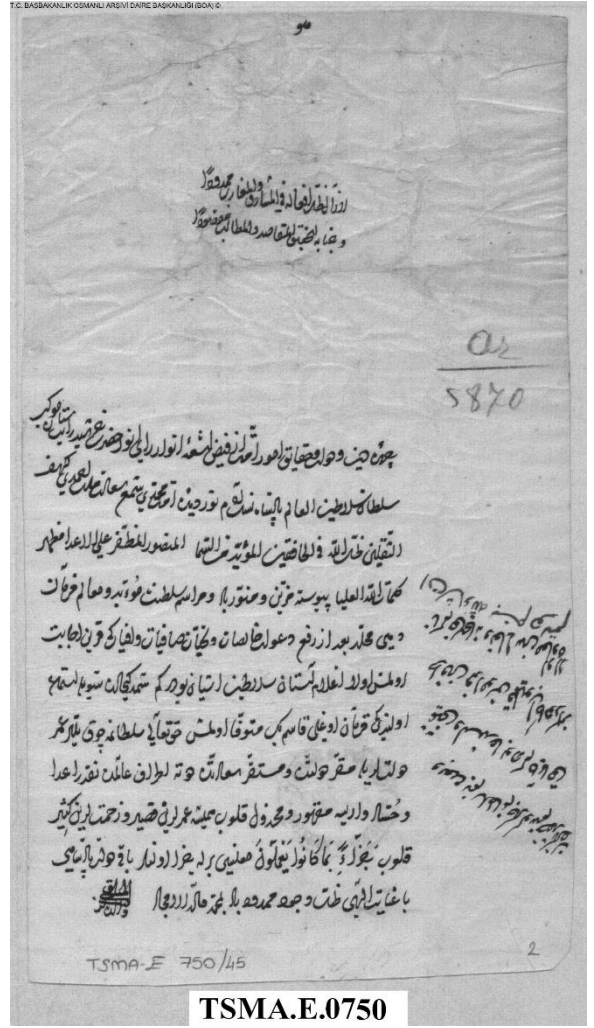
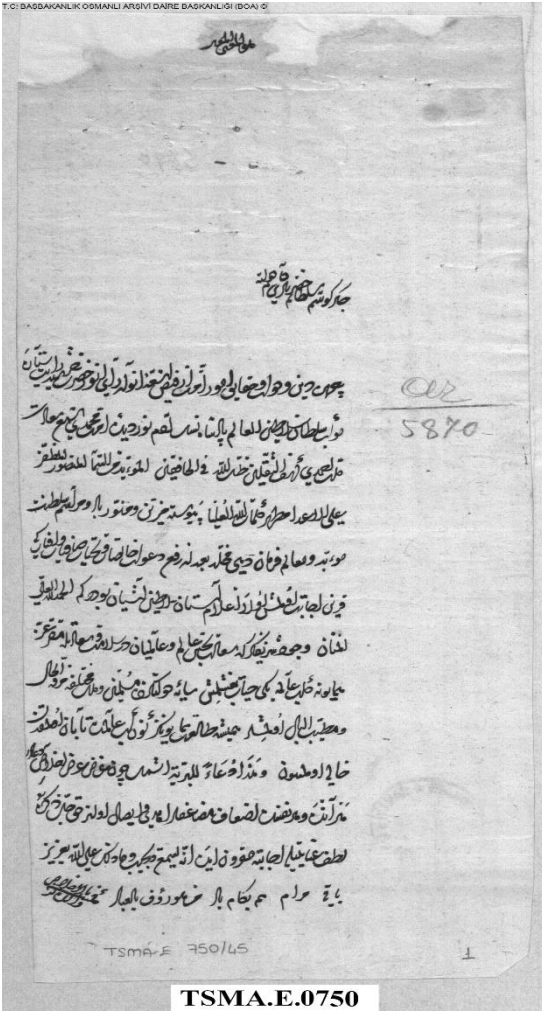
a.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

VGMA. Vakfiye. Mf. 740, s.405-415.

b. Kitap ve Makaleler

- AKGÜNDÜZ, A. (1995). *İslâm Hukuku'nda Kölelik-Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları No:8.
- AKYILDIZ, A. (2017). *Harem'in Padişahı Valide Sultan Harem'de Hayat ve Teşkilat*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- ARGIT, Betül İ. (2017). *Hayatlarının Çeşitli Safhalarında Harem-i Hümayun Cariyeleri 18. Yüzyıl*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- AYDIN, M., AYDIN, G. (2013). *Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Yasar/ Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti Celîlesi Kuyûd-ı Kadîme-i Arabî Mütercimî/ Amasya Tarihi*. C.I. Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları.
- BAYSUN, M. C. (1979). "Cem". *İslâm Ansiklopedisi*. C.III. İstanbul: MEB Yayınları. s.69-81.
- BEYDİLLİ, K. (2006). "Mustafa III". *DİA*. C.31. Ankara: TDV Yayınları. s.280-283.
- Selçuk Demir (Çev.). İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- EMECEN, F. (1993). "Cebelü". *DİA*. C.7. İstanbul: TDV Yayınları. s.188-189.
- _____. (1996). "Gülbahar Hatun". *DİA*. C.14. İstanbul: TDV Yayınları. s.230-231.
- DAĞLI, Y. vd. (2011). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi I. Kitap*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- FISHER, S. N. (2014). *Sultan Bayezid Han 1481-1512*. Hazal Yalın (Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- FREELY, J. (2011). *Osmanlı Sarayı Bir Hanedanlığın Öyküsü*, Ayşegül Çetin (çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- HIEROSOLIMITANO, D. (2017). *Bir Yahudi Doktorun Harem, Saray ve İstanbul Hatıraları*. Esma Selçuk Demir (Çev.). İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- HOCA SADETTİN EFENDİ. (1992). Tacü't-Tevârih. C.IV. İsmet Parmaksızoğlu (Hzl.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları 305/ Başvuru Kitapları Dizisi/ 5.
- GÖKBİLGİN, M. T. (1952). *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*. İstanbul: Üçler Basımevi.
- İNALCIK, Halil. (1979). "Mehmed II". *İslam Ansiklopedisi*. C.7. Ankara: MEB Yayınları. s.506-535.
- _____. (2010). *Seçme Eserler II: Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve ekonomik Gelişim*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İPŞİRLİ, M. (1997). "Harem". *DİA*. C.16. İstanbul: TDV Yayınları. s.135-138.
- KAPLAN, S. (2010). *Hersekzâde Ahmed Paşa: Hayatı ve Eserleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. İstanbul.
- KARACA, F. (2012). "Turhan Sultan", *DİA*, C.41, İstanbul: TDV Yayınları, s. 423-425.
- KESKİN, M. Ç. (2016). "II. Bayezid Dönemi Amasya Çevresinde Yerel Bir Bani: Hızır Paşa Oğlu Mehmed Paşa". *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Art Sanat Dergisi*. S.5. s.63-82.
- NEŞRİ, M. (1984). *Neşri Tarihi*, C.II. (Haz.) Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- PEIRCE, P. L. (2016). *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümlerlik ve Kadınlar*. Ayşe Berktaş (çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- SAKAOĞLU, N. (2015). *Bu Mülkün Kadın Sultanları*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
- SAYDAM, A., (2015). *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: Kitabevi.
- SÜREYYA, M. (1996). *Sicill-i Osmanî*. C.1. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- _____. (1996). *Sicill-i Osmanî*. C.2. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- _____. (1996). *Sicill-i Osmanî*. C.4. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- _____. (1996). *Sicill-i Osmanî*. C.5. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- ŞENER, N. N. (2013). "Fatih Camii Külliyesi Hazire Duvarları ve Çeşmelerin Restorasyonu İle Sponsor Olarak Restore Edilen Türbeler/ Restorations of Fatih Mosque's Cemetery Walls-Fountains and Sponsored Restorations of Tombs", *Vakıf Restorasyon Yıllığı*. S.7. s.165.
- ŞİMŞİRGİL, A. (2014). *Valide Sultanlar ve Harem Osmanlı'nın Sır Dünyası*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- THYS-ŞENOCAK, L. (2009). *Hadice Turhan Sultan Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadın Baniler*. Ayla Ortaç (çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- TURAN, Şerafettin. (1992). "Bayezid II", *DİA*. C.5. İstanbul: TDV Yayınları. s.234-238.
- _____. (1998). "Hersekzâde Ahmed Paşa". *DİA*. C.17. İstanbul: TDV Yayınları. s.235-237.
- THUASNE, L. *Djem-Sultan fils de Mohammed II, frère de Bayezid II (1459-1495) D'après Les Documents Originaux en Gran de Partie Inédits*. Paris:Étude Sur La Question D'orient à La Findu XV e Siècle, 1892.
- ULUÇAY, M. Ç. (2011). *Harem II*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- _____. (2012). *Padişahların Kadınları ve Kızları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- UZUNÇARŞILI, İ. H. (2011). *Osmanlı Tarihi*. C. I. Ankara: TTK Basımevi.
- YÜKSEL, İ. A. (1997). "Hatuniye Camii". *DİA*. C.16. İstanbul: TDV Yayınları. s.500-501.

Ek: Gülbahar Hatun'un Karaman oğlu Kasım Bey'in Ölmesi Üzerine Yazdığı Mektup

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Gülbahar Hatun cariyeye kökenli Osmanlı Haremî'nin önde gelen şahsiyetlerinden biridir. Dış dünyadan soyutlanmış Harem'de yaşayan kadınların kimler oldukları ve hayatlarını nasıl geçirdikleri her dönem merak edilen bir konu olmuştur. Osmanlı Devleti'nden günümüze zengin arşiv malzemesi intikal etmesine rağmen Harem mensubu kadınların hayatları hakkında az sayıda belge bulunmaktadır. Bu nedenle, sınırlı arşiv malzemesinden yola çıkarak herhangi bir dönemde saray kadınlarını ya da Osmanlıda bir saray kadını anlatmak oldukça zordur.

İlk dönem Osmanlı padişahları savaşarak aldıkları toprakları korumak ve miras hakkına kavuşmak amacıyla 15. yüzyılın ortalarına kadar Bizans, Sırp ve Bulgar prensesleri ya da Türk beyliklerinin kızları ile siyasi evlilikler yaptılar. Sonraki devirlerde belirli nedenlerle siyasi evlilikler terkedildi. Harem'e alınan farklı milletlere mensup cariyeler, sarayda soylu kadınların yerlerini aldılar. Harem içerisinde cariyeye kökenli kadınlarla evlenmeler özellikle II. Mehmed ile birlikte başlamış ve devletin yıkılışına kadar devam etmiştir. Osmanlı sultanları birkaç istisna haricinde hemen hepsi cariyelerden çocuk sahibi olmuşlardır.

Cariyelerin Harem'e alınmadan önceki hayatlarına dair bilgiler oldukça sınırlıdır. Osmanlı Devleti'nde Harem'e cariyeye alınırken genellikle iki yöntem izlenmekteydi. Birinci esir pazarından özellikle sarayda istihdam etmek için cariyeye satın alma uygulaması, ikincisi ise savaşlarda esir olarak alınan kızların saraya alınma uygulamasıdır. Bir de tüm bunların dışında padişahlara devlet adamları tarafından hediye edilen cariyeler de mevcuttu. Hareme alınan cariyeler hareme alındıktan sonra önce isimleri değiştirilir, daha sonra uzun süreli bir eğitim sürecine tabi tutulurlardı. Burada cariyeler güzellikleri ve yetenekleri sayesinde yükselbilirdi. Bu yükseliş padişah eşi ve Valide Sultan olmalarına kadar da ilerleyebilirdi.

Gülbahar Hatun'un kökeni konusunda tam olarak bir netlik yoktur. Bazı yazarlar onun kökeni hakkında farklı dayanaklar ile değişik milletlerin isimlerini zikretmektedirler. Kendisinin Arnavut, Rum ve Sırp asıllı olduğunu iddia edenlerin yanı sıra Fransız ve Türk kökenli olduğunu ileri sürenler de vardır. Tüm bu iddiaların delilleri incelendiğinde yeteri kadar gerçekçi olmadıkları anlaşılmaktadır. Mevcut belgeler onun cariyeye kökenli olduğunu ortaya koymaktadır. Onun Harem'e alındıktan ne kadar süre sonra Şehzade Mehmed ile tanıştığı belli değildir. Yukarıda belirtilen yöntemlerin bir tanesi ile saraya alınıp II. Mehmed ile tanıştığına göre, Has Odalıklar içerisinde yer alarak çok

iyi bir eğitim almış olması ihtimali oldukça yüksektir. Manisa sancakbeyi Şehzade Mehmed, 1447'de Arnavut Beyi İskender Bey üzerine gerçekleştirilen sefer sırasında babası II. Murad ile birlikte hareket etmiş ve sefer dönüşünde bir süre Dimetoka'da kalmıştır. Şehzade Bayezid'in de Dimetoka'da doğmasından yola çıkılarak, Şehzade Mehmed ile Gülbahar Hatun'un Dimetoka Sarayında tanışmış oldukları düşünülebilir.

II. Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun'un muhtemelen hayattaki en büyük şansı Şehzade Mehmed ile tanışması ve Osmanlı Hanedanı'na iki çocuk kazandırmasıdır. Bir erkek ve bir kız çocuk dünyaya getiren Gülbahar Hatun'un çocukları Şehzade Bayezid ve Gevherhan Sultan'dır. Çocuklar dünyaya geldikten sonraki süreçte o ve Şehzade Bayezid Amasya'ya gönderilene kadar Edirne'de kalmıştır. Şehzade Bayezid altı yaşına bastığında, sancakbeyliği yapmak üzere Edirne'den Amasya'ya gönderildiğinde Gülbahar Hatun da oğlu birlikte Amasya'ya gitmiştir.

Şehzade Bayezid'in 27 senelik sancakbeyliği sırasında Gülbahar Hatun'un oğlu ile birlikte Amasya'da ikamet etmiş olması muhtemeldir. Fatih Sultan Mehmed'in 3 Mayıs 1481 tarihinde vefat etmesinin ardından Şehzade Bayezid hızlıca hareket ederek İstanbul'a gelmiş ve tahta oturmuştur. Yeni sultanın annesi Gülbahar Hatun'un ne zaman Amasya'dan ayrıldığı ve ne zaman İstanbul'a geldiği belli değildir. Şehzade Bayezid acele ile geldiği için annesinin hemen gelmeyip bir süre sonra Amasya'dan ayrılmış olması muhtemeldir. Gülbahar Hatun, İstanbul'a geldiğinde burada Harem dairesi mensupları için tahsis edilmiş olan Eski Saray'da ikamete başlamıştır. Vefatına kadar da geriye kalan hayatını burada sürdürmüştür.

Gülbahar Hatun, 1492 senesinde hayata gözlerini kapatmıştır. Vefat ettiğinde 60'lı yaşlarda olduğu düşünülmektedir. Vefatının ardından oğlu Sultan II. Bayezid annesi için, babasının türbesi yanında bir türbe inşa ettirmiş ve Gülbahar Hatun buraya defnedilmiştir. II. Bayezid annesi adına yaptırdığı türbe için bir vakıf kurmuş ve Menteşe sancağında Eskişehir köyünün gelirlerinden buraya pay ayırmıştır. Ayrıca Gülbahar Hatun adına, annesi vefat etmeden Tokat'ta medrese, camii, imarethane, ahır, samanlık, ekmek hane, kiler, odunluk ve abdesthaneden oluşan bir külliye inşa ettirmeye başlamıştır. Külliye vakfının vakfiyesi 1492 tarihlidir. Yapımına Gülbahar Hatun hayatta iken başlanılan külliyenin tamamlanması ise onun ölümünden hemen önce ya da sonra olmalıdır. Günümüzde Tokat'ta bulunan vakfın bazı birimleri yok olsa da camisi hala ayakta ve ibadete açıktır. Türbesi ise sonraki devirlerde çeşitli depremlerde zarar görmüş hatta tamamen yıkılmış ancak yeniden inşa edilmiştir. Gülbahar Hatun türbesi günümüzde ziyarete açıktır. Bunların haricinde Amasya'da Loğ Minare Camii olarak bilinen camiiye Gülbahar Hatun vakfından pay ayrılmıştır.

Gülbahar Hatun'un nasıl bir kişiliğe sahip olduğu ile alakalı olarak bilinenlerin çoğu, eşi Fatih Sultan Mehmed'in yaşadığı döneme ait değildir. Tıpkı diğer valide sultanların hayatlarında olduğu gibi Gülbahar Hatun da oğlunun başa geçmesinden sonra daha fazla tanınmıştır. Bir padişah annesi olarak Gülbahar Hatun devlet işleri ile yakından alakadar olan bir isimdir. Kendisinin hayatta olduğu tarihlerde henüz "Valide Sultan" unvanı kullanılmamış olmasına karşın o bir valide sultan gibi hareket etmiştir. Her ne kadar o tarihlerde Harem dairesi devlet yönetiminde söz sahibi değilse de Gülbahar Hatun mektuplarında devleti ilgilendiren meseleler hakkında görüşlerini belirtmiş, yer yer oğlunu uyarmış ve bazı uygulamalarını ise takdirle karşılamıştır. Ayrıca sahip olduğu maddi kudreti kurucusu olduğu ya da gelir ayırdığı vakıflar aracılığı ile halkın hizmetine sunmuştur. Evliya Çelebi'nin onun Müslüman olmadığı yönündeki iddiasının gerçekliği bilinmese de kendisinin gerçek bir hayırsever olduğu açıktır. Sıradan bir cariye olarak girdiği Osmanlı Haremi'nin zirvesine kadar yükselebilen örnek bir kadındır. İlerde ortaya çıkacak yeni belgeler onun hayatı ve şahsiyeti hakkındaki bazı belirsizlikleri giderecektir.

EXTENDED ABSTRACT

Gülbahar Hatun is one of the leading figures of the concubine origin Ottoman Harem. Who are the women living in the Harem isolated from the outside world and how they spend their lives has always been a curious subject. Despite the fact that rich archival material has been passed down from the Ottoman Empire to the present day, there are few documents about the lives of women who are members of the harem. For this reason, it is very difficult to describe the palace women in any period or a palace woman in the Ottoman Empire based on the limited archive material.

The first period Ottoman sultans had political marriages with Byzantine, Serbian and Bulgarian princesses or daughters of Turkish principalities until the middle of the 15th century in order to protect their lands by fighting and gain the right to inherit. Political marriages were abandoned for certain reasons in the following periods. Concubines from different nations taken to the Harem took the places of noble women in the palace. Marriages with concubine women from within the Harem started with especially the Second Mehmed and continued until the collapse of the state. Ottoman sultans, with a few exceptions, almost all had children from concubines.

Information about the lives of concubines before they were taken to the Harem is quite limited. In the Ottoman Empire, two methods were generally followed when taking concubines to the Harem. The first is the practice of purchasing concubines from the prisoner market, especially in order to employ in the palace, and the second is the practice of letting girls taken as prisoners in wars to the palace. Apart from all these, there were also concubines gifted to the sultans by the statesmen. After the concubines were taken into the Harem, their names were changed first and then they were subjected to a long-term education process. Here concubines could rise thanks to their beauty and skill. This ascension could continue until they became the wife of the sultan and the Valide Sultan.

There is no exact clarity on the origin of Gülbahar Hatun. Some authors cite the names of different nations with different bases about her origin. In addition to those claiming to be of Albanian, Greek and Serbian origin, there are also those who claim to be of French and Turkish origin. When the evidence of all these claims is examined, it is understood that they are not realistic enough. The available documents reveal that she is of concubine origin. It is not clear how long after she was taken to the Harem and met Prince Mehmed. Since she was taken to the palace with one of the methods mentioned above and met Second Mehmed, it is very likely that she got a very good education by taking part in the Special Chamber. Manisa governor Prince Mehmed, during the expedition carried out on Albanian Governor Skanderbeg in 1447, moved with his father the second Murad and stayed in Dimetoka for a while on his return. Based on the fact that Prince Bayezid was also born in Dimetoka, it can be thought that Prince Mehmed and Gülbahar Hatun met at the Dimetoka Palace.

The second Bayezid's mother, Gülbahar Hatun, probably has the greatest chance in life to meet Prince Mehmed and bring two children to the Ottoman Dynasty. The children of Gülbahar Hatun, who gave birth to a boy and a girl, are Prince Bayezid and Gevherhan Sultan. After the children were born, she and Prince Bayezid stayed in Edirne until he was sent to Amasya. When Prince Bayezid turned six and was sent from Edirne to Amasya to act as sancak governor, Gülbahar Hatun went to Amasya with his son.

It is possible that Gülbahar Hatun resided in Amasya with his son Prince Bayezid during his 27-year sancak governor. After the death of Fatih Sultan Mehmed on May 3, 1481, Şehzade Bayezid moved quickly and came to Istanbul and took the throne. It is not clear when Gülbahar Hatun, mother of the new sultan, left Amasya and when she came to Istanbul. Because Prince Bayezid came in a hurry, it is possible that his mother did not come immediately and left Amasya after a while. When Gülbahar Hatun came to Istanbul, she started to reside in the Old Palace, which was allocated here for members of the Harem Department. He continued his remaining life here until his death.

Gülbahar Hatun died in 1492. She is thought to be in his 60s when she passed away. After her death, her son Sultan Bayezid had a tomb built for his mother next to his father's tomb and Gülbahar Hatun was buried here. The second Bayezid established a foundation for the tomb that he built in the name of his mother and allocated a share from the income of Eskihisar village in the sub-province of Menteşe. In addition, in the name of Gülbahar Hatun, he started to build a complex consisting of a madrasah, mosque, almshouse, barn, hayloft, bread house, cellar, woodshed and ablution house in Tokat before his mother died. The foundation endowment of the Kulliye Foundation is dated 1492. The construction of the complex, which started when Gülbahar Hatun was alive, should be completed just before or after her death. Although some units of the foundation in Tokat are destroyed today, its mosque is still standing and open to worship. The tomb was damaged in various earthquakes in the following periods and even completely destroyed but was rebuilt. Gülbahar Hatun's tomb is open to visitors today. Apart from these, a share has been allocated to the mosque known as Loğ Minaret Mosque in Amasya from Gülbahar Hatun's Foundation.

Most of what is known about the personality of Gülbahar Hatun does not belong to the period in which her husband, Fatih Sultan Mehmed, lived. Just like in the lives of other validated sultans, Gülbahar Hatun became more known after her son took over. As the mother of a sultan, Gülbahar Hatun was a name closely related to state affairs. He acted like a mother of sultan, although the title of "Valide Sultan" was not used yet when she was alive. Although the Harem Department did not have a say in the state administration at that time, Gülbahar Hatun expressed her views on issues concerning the state in her letters, warned her son in some places and appreciated some of his practices. In addition, she has put his financial power to the service of the public through the foundations she founded or allocated income. Although the truth of Evliya Çelebi's claim that she is not a Muslim is unknown, it is clear that she is a true philanthropist. She is an exemplary woman who could rise to the top of the Ottoman Harem, where she entered as an ordinary concubine. New documents that will emerge in the future will remove some uncertainties about her life and personality.